
Idäntalouksien katsauksia

Review of Economies in Transition 9 • 1994

SUOMEN PANKKI • BANK OF FINLAND

Siirtymätalouksien tutkimuslaitos • Institute for Economies in Transition • BOFIT

ISSN 1235-7405

Uudelleenjulkaistu pdf-muodossa 2014

Suomen Pankki

Siirtymätalouksien tutkimuslaitos (BOFIT)

PL 160

00101 Helsinki

Puh: (09) 183 2268

Faksi: (09) 183 2294

bofit@bof.fi

www.bof.fi/bofit

Tässä julkaisussa esitetyt mielipiteet ovat kirjoittajan omia eivätkä välttämättä edusta Suomen Pankin kantaa.

Venäjän keskeiset taloustapahtumat huhti-kesäkuussa 1994

Kuluneena neljännesvuonna Venäjän taloudessa oli useita positiivisia suuntauksia, mutta toisaalta monet vanhat ongelmat säilyivät edelleen ajankohtaisina. Talouden toimintaedellytykset pyrittiin takaamaan muodollisella yhteiskuntarauhasopimuksella, joka solmittiin huhtikuun lopulla. Kuukautta myöhemmin presidentti **Jeltsin** julkisti sarjan taloudellisia asetuksia, joiden on tarkoitus olla alkuna laajemmalle asetuskokonaisuudelle. Vuoden loppuun mennessä presidentin talousuudistuksen akuutteihin ongelma-kohtiin puuttuvia asetuksia arvioidaan olevan kolmisenkymmentä.

Kesäkuun loppupuolella päästiin yksimielisyyteen paljon kiistelyä aiheuttaneesta budjetista. Toisen vuosineljänneksen tärkein saavutus oli kuitenkin jo helmikuussa alle 10 %:in laskeneen inflaation pysyminen venäläisittäin alhaisella tasolla. Kesäkuussa päästiin ensi kertaa alle 5 % kuukausi-inflaatioon. Inflaation lasku mahdollisti myös keskuspankin diskonttokoron ja markkinakorkojen laskun. Ulkomaantalouden piirissä allekirjoitettiin useita tärkeitä yhteistyösopimuksia.

Talouden näkyvimpinä ongelmana on säilynyt teollisuustuotannon ja investointien supistuminen, mikä ei toistaiseksi ole kuitenkaan johtanut virallisten työttömyyslukujen jyrkkään nousuun. Toisaalta piilotyöttömyys arvioidaan moninkertaiseksi virallisiin työttömyyslukuihin verrattuna. Maksurästiongelmia on kesän aikana edelleen kärjistynyt. Yritysten väliset maksurästit ja viivästymät valtion palkkojen maksussa voivat jatkossa muodostaa todellisen uhan stabiilisaatiokehityksen jatkumiselle.

1 Sopimus yhteiskuntarauhasta¹ allekirjoitettiin

Huhtikuun lopulla allekirjoitettu yhteiskuntarauhasopimus oli presidentti **Jeltsinin** vastaveto vuoden 1993 lokakuun väkivaltaisiin yhteenottoihin vanhoillisen parlamentin ja presidenttiä kannattaneiden hallituksen joukkojen välillä. Talousuudistuksen etenemisen takaamiseksi oli tärkeää ainakin periaatteessa sopia tietyistä "pelisäännöistä". Päivänpolitiikasta taka-alalle jääneen Jeltsinin alullepaneman ja vuoden alkupuolelta asti valmistellun sopimuksen allekirjoitustilaisuuteen osallistui yli 200 poliitikkoa sekä alueiden, kirkon, järjestöjen ja ammattiliittojen edustajaa. Laajaa allekirjoittajajoukkoa pidettiin osoituksena Jeltsinin vakaasta asemasta eri tahojen yhdistäjänä. Sopimukseen pääsy oli hänelle osoitus siitä, että myös opposition enemmistön hallitsemalla uudella duumalla on kompro-

¹ Sopimus on julkaistu kokonaisuudessaan mm. Rossiiskaja Gazetassa 29.4.94

missihenkeä. Toisaalta sopimuksen vastustajat pitivät sopimuksen lopullista versiota vesitettynä - heidän mukaansa se oli muokattu liian yleisluonteiseksi mahdollisimman monien tahojen mukaansaamiseksi.

Yhteiskuntarauhasopimuksen tarkoituksena on estää poliittiset yhteenotot ja keskittää kaikki voimavarat talousuudistuksen edistämiseen vuoden 1996 duuman ja presidentin vaaleihin saakka. Sopimus ei ole juridisesti sitova, mutta velvoittaa moraaliseen vastuuseen suhteessa muihin sopimuksen allekirjoittajiin ja viime kädessä koko Venäjän kansaan. Neuvostoaikaisen juhlallisen sopimustekstin merkitys voi käytännössä jäädä vähäiseksi, mutta saattaa parhaimmassa tapauksessa myös edistää poliittisten ja yhteiskunnallisten vaikuttajien pyrkimystä kompromisseihin.

Sopimuksen pääkohtia ovat poliittisen vakauden takaaminen, sosiaalitaloudellisen kriisin voittaminen, maan federatiivisen rakenteen yksinkertaistaminen, kansallisuuskysymykset, turvallisuuden takaaminen sekä opetus- ja kulttuuriasiat. Talousuudistuksen kannalta ehkä tärkein sopimuksen allekirjoittajia velvoittava kohta on kieltäytyminen vaatimasta liittovaltion hallintoelinten ennenaikaisia vaaleja, millä käsitetään myös presidentinvaalit. Lisäksi sopimuksen allekirjoittajat pidättäytyvät vaatimasta voimassaolevan perustuslain muuttamista siltä osin, kun muutokset voivat vaarantaa yhteiskunnallista vakautta. Sopimukseen sitoutuneet ammattiliitot eivät osallistu lakkoihin ja lyhyempiin tuotannon seisokkeihin, jotka koskevat budjettivarojen jakamista eri teollisuusalojen tai alueiden kesken.

Hallitus sitoutuu useisiin jo ennen sopimuksen solmimista ilmoittamiinsa yleisiin päämääriin kuten inflaation alentamiseen, investointien aktivoimiseen, tuotannon kasvua tukevaan veropolitiikkaan sekä rakennemuutoksen edistämiseen. Lisäksi sopimukseen on sisällytetty paljon keskustelua aiheuttaneen valtion palkkarästikiistan ratkaiseminen sekä aktiivisen sosiaali- ja työllisyyspolitiikan ajaminen.

Maanviljelijöiden vaatimuksesta sopimukseen sisällytettiin kohta "taloudellisesti suotuisien olojen luomisesta maatalouden toiminnalle". Hallitus veloitettiin uudistusten toteuttamiseen maataloudessa "välttämättä mahdollisimman suuressa määrin hallinnollisia toimenpiteitä". Näiden kohtien käytännön tulkinta lienee vaikeaa, mutta maatalouden edustajien osalta ne olivat sopimuksen allekirjoittamisen ehtona².

Sopimuksen pääasiallisia vastustajia olivat reformistinen Jabloko-puolue sekä kommunistit. Kommunistien johtaja Gennadi **Zhjuganov**in mielestä oli tarpeetonta allekirjoittaa erillinen yhteiskuntarauhasopimus, kun yhtä hyvään tai huonoon lopputulokseen päästään yksinkertaisesti noudattamalla uutta perustuslakia. Parlamentin ulkopuoliset sopimuksen vastustajat kuten viime lokakuun kapinaan osallistunut entinen varapresidentti Aleksandr **Rutskoi** pitivät sopimusta käytännössä merkityksettömänä³.

Vastustajiensa kritiikkiin sopimuksen merkityksettömyydestä on käytännön tasolla pyritty vastaamaan monin eri tavoin. Sopimuksessa todetaan mm. ns. sovittelukomission perustaminen. Komissioon kuuluu edustajia kaikista sopimusosapuolista ja sen tehtävänä on järjestää keskustelutilaisuuksia ja ohjata väliai-

² Kommersant daily 29.4.94

³ Izvestija 29.4.94

kaisten työryhmien toimintaa. Lisäksi presidentti itse lupaa tavata sopimuksen allekirjoittajia säännöllisin väliajoin keskustellakseen tärkeimmistä kysymyksistä.

2 Presidentti Jeltsin pyrkii talousuudistuksen nopeuttamiseen uusien asetusten avulla

Presidentti Jeltsinin toukokuun lopulla antamat kuusi asetusta talouden eri aloilta olivat alku laajemmalle talouspaketille, johon vuoden loppuun mennessä on tarkoitus sisällyttää yhteensä kolmisenkymmentä asetusta. Uudet asetukset koskevat valtionyritysten uudistamista, maksuliikenteen nopeuttamista ja maksukurin lisäämistä, veropolitiikka- ja kuria, tavaroiden ja palveluiden vientikiintiöiden ja -lisenssien poistamista sekä maanteiden rahoittamista. Näiden asetusten lisäksi julkaistiin hieman myöhemmin asetus konkurssikypsien valtionyritysten myynnistä. Asetusten avulla talousuudistuksen etenemistä tehostetaan ainakin juridisella tasolla, sillä vastaavien lakien hyväksymisprosessi vaatisi huomattavasti enemmän aikaa. Välittömästi voimaan astuneet presidentin asetukset säilyvät voimassa, kunnes parlamentti on hyväksynyt vastaavat lait.

Venäjän talouden ongelmakohtiin puuttuvia asetuksia on kritisoitu etenkin siitä, että ne on valmisteltu huolimattomasti epäselvyyksistä ja ristiriitaisuuksista välittämättä. Joihinkin asetuksiin sisältyy monia ehdollisuuksia, jotka asettavat kyseenalaiseksi, voidaanko asetuksia koskaan saattaa vastaavansisältöisinä lakeina voimaan. Erityisesti ulkomaiset yrittäjät ovat olleet turhautuneita pyrkiessään selvittämään asetusten käytännön vaikutuksia tai huomattaessaan periaatteessa hyödyllisen asetuksen olevan niin suppealle yritysjoukolle rajattu, ettei sillä juuri ole merkitystä käytännössä.⁴

2.1 Tappiollisten yritysten lakkauttamista pyritään tehostamaan

Valtaosa Jeltsinin asetuksista koskee joko suoraan tai välillisesti nimenomaan yrityssektoria, sillä teollisuustuotannon tasaisena jatkunut lasku vaatii pikaisia toimia tilanteen korjaamiseksi. Yksi yrityssektorin keskeisimpiä uudistustarpeita liittyy vanhojen tappiota tuottavien valtionyritysten kohtalon määrittämiseen, johon ei koko talousuudistuksen aikana ole puututtu kyllin ponnekkaasti.

Valtion yritysten uudistamista koskevan presidentin asetuksen mukaisesti puhtaasti valtiollisia yrityksiä ei enää perusteta. Jotkin valtionyritykset voidaan muuttaa budjettihallintoon kuuluviksi, mutta täyttää taloudellista itsehallintoa vailla oleviksi laitoksiksi (ns. kazennye predprijatija). Tällaisen laitoksen perustaminen

⁴ Business Eastern Europe 6.6.94

toimii vaihtoehtona konkurssimenettelylle, jonka epäselvyyttä⁵ hallituksen asiaa koskeva päätös ja presidentin asetus täsmentävät.

Asetuksen perusteella myytäviksi määrätään sellaiset erityisen konkurssiyksikön valitsevat maksukyvyttömät valtionyritykset, jotka eivät ole oikeutettuja valtiontukeen eivätkä muihin saneeraustoimiin. Uudella menettelytavalla pyritään vaikuttamaan työpaikkojen säilymiseen, huolimatta siitä, etteivät yritysten uudet omistajat välttämättä työllistä yrityksen entisiä työntekijöitä. Yrityksiä ei yksityistetä, jolloin entiselle johdolle ja työntekijöille varmistettaisiin osuus yrityksestä ja yrityksen toiminta voisi jatkua periaatteessa kuten ennenkin. Myytävien yritysten listalle joutuneelle yritykselle nimitetään uusi johtaja, joka toimii aina yrityksen myyntiin saakka. Yrityksen ostajan on ehdottomasti vastattava yrityksen veloista ja sijoitettava yritykseen tietty minimipääoma. Konkurssikypsiä valtionyrityksiä voivat ostaa myös ulkomaiset sijoittajat.⁶

Konkurssiyksikön johtaja Sergei Beljajevin mukaan arviolta 100 000 venäläistä yritystä voidaan luokitella valtiollisiksi. Keskisuurista ja suurista yrityksistä, joissa on yli 1000 työntekijää ja joissa valtion omistusosuus on vähintään neljännes, noin 1500 täyttää konkurssikypsän yrityksen kriteerit. Eniten vaikeassa taloudellisessa tilanteessa olevia yrityksiä on energiasektorilla, tekstiiliteollisuudessa, koneenrakennuksessa ja julkisen liikenteen piirissä.⁷

2.2 Yritysten verotusta järkipäristetään

Venäläistä tiukkaa yritysverotusta on pidetty yhtenä syynä virallisten tilastojen mukaiseen teollisuustuotannon supistumiseen. Kireän yritysverotuksen uskotaan johtaneen merkittävään verojenkiertoon, mikä on ilmennyt mm. tuotannon aliraportoimisena. Presidentin yritysten verotusta koskevan asetuksen tavoitteena on sekä alentaa tärkeimpiä yritysveroja että tehostaa verokuria ja karsia verohelpotuksia. Asetuksen käytännön toteutus lykkääntyy kuitenkin toistaiseksi, sillä asetuksen mukaan hallituksen on määrä valmistella vastaavia lakiluonnoksia duuman käsiteltäviksi ennen syyskuun puoliväliä.

Asetuksen mukaan yrityksen tärkeimpiä veroja - voitto- ja arvonlisäveroa - alennetaan 10 - 20 %. Näiden verohelpotusten budjettiin aiheuttamaa tulovajetta pyritään paikkaamaan korottamalla fyysisten henkilöiden tuloverotusta sekä fyysisten ja juridisten henkilöiden omaisuusverotusta. Joidenkin elintarvikkeiden

⁵ Venäjän ensimmäinen, vuoden 1993 maaliskuussa hyväksytty konkurssilaki sisälsi pääperiaatteet konkurssien ja yrityssaaneerauksen toteuttamisesta, muttei tarkempia menettelyä sääteleviä ohjeita. Vuoden sisällä lain hyväksymisestä tuomioistuinten käsiteltäviksi jätettiin vain 70 konkurssitapausta, joista vajaan toistakymmentä on johtanut todellisiin yritysten lakkauttamisiin. Touko-kesäkuussa 1994 konkurssimenettelyyn saatiin tarkennus, kun hyväksyttiin hallituksen päätös konkurssilainsäädännön toimeenpanosta ja presidentin asetus maksukyvyttömien valtionyritysten myynnistä. Hallituksen päätös sisältää kolme tärkeää liitettä:

* Yritysten maksukyvyttömyyden määrittelykriteerit

* Määräys maksukyvyttömien yritysten valtiontuesta ja budjettivarojen käytöstä yrityssaaneerauksissa

* Määräys maksukyvyttömien yritysten vapaaehtoisista konkurssipäätöksistä

⁶ Izvestija 4.6.94, Kommersant daily 4.6.94

⁷ Segodnja 7.6.94

arvonlisävero korotetaan 10 %:iin. Erittäin rajalliselle joukolla vuonna 1994 perustetuista yhteisyrityksistä annetaan merkittäviä verohelpotuksia.

2.3 Vientiyrityksille helpotuksia

Ulkomaankaupan vapauttaminen on jo pitkään kuulunut yleisiin talouspolittisiin tavoitteisiin, mutta toisiaan kumoavat säädökset ja lukuisat poikkeukset ovat hidastaneet sen toteutumista. Presidentin asetuksen mukaan vientitavaroiden ja -palveluiden kiintiöinti ja lisensointi oli tarkoitus poistaa heinäkuun alusta lukuunottamatta Venäjän valtion kansainvälisten sopimusten edellyttämää vientiä. Samalla oli määrä luopua osasta vientitukia. Asetus menetti kuitenkin heinäkuun alussa merkityksensä presidentti Jeltsinin ja hallituksen julkaistua uudet säädökset.

Presidentin asetus lykkäsi öljyn ja öljytuotteiden vientilisenssien ja -kiintiöiden poistamisen vuoden 1995 alkuun ja jatkoi alan saamia tullihelpotuksia. Asetuksella säilytettiin kaikkein tärkein osa vientiä kiintiöinnin ja lisensoinnin piirissä. Uutta asetusta perusteltiin mm. tarpeella taata Venäjän ulkomaisten velkojen hoitaminen, jossa öljytuloilla on merkittävä osuus. Lehtiartikkeleissa asetusta pidettiin selkeästi öljyntuottajien ja -viejien yhteisen klikin suurena painostusvoittona.

Hallituksen päätös tavaroiden ja palveluiden säätelystä selkeytti lisensointi- ja kiintiöintimenettelyä edelleen. Päätöksen mukaan kiintiöt ja lisenssit säilyvät myös mm. lääkkeiden, aseiden ja arvometallien viennissä. Tekstiilien, kaivannaisten ja alumiinin lisenssikäytäntö säilytetään EU:n asettamien rajoitusten vuoksi. Muissa tapauksissa kauppasopimusten pakollinen rekisteröinti Ulkomaisten taloussuhteiden ministeriössä korvaa kiintiöt ja lisenssit. Tullimaksuhelpotukset viennissä IVY-maihin säilytetään.⁸

Heinäkuussa hyväksytyt säädökset lykkäävät tärkeimpien vientituotteiden kiintiöiden ja -lisenssien poistamista ja viennin todellista vapauttamista vähintäänkin ensi vuoteen. Vientitullihelpotuksia odotetaan syyskuussa, jolloin hallituksen hyväksymän muistion mukaan on tarkoitus alentaa vientitulleja vajaalla 40 %:lla. Toteutuessaan toimenpiteen uskotaan lisäävän venäläisten tavaroiden kilpailukykyä ja budjetin tuloja voittoveron kautta.⁹

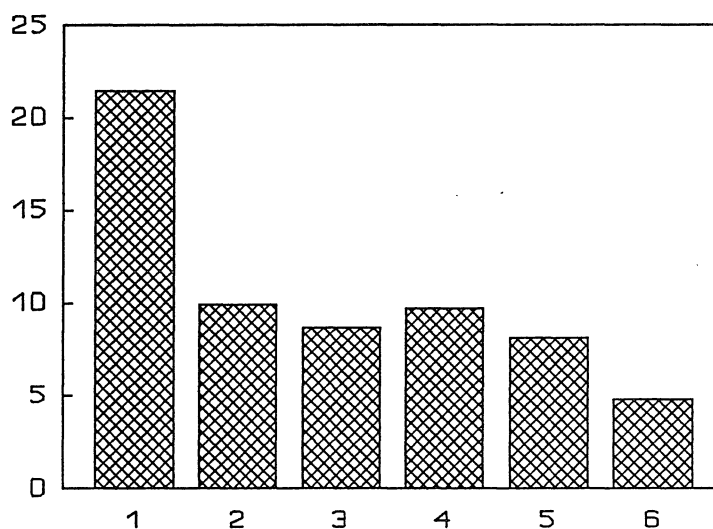
⁸ Kommersant daily 9.7.94, 7.7.94, 5.7.94, 2.7.94, Segodnja 1.7.94, Sobranije zakonodatelstva Rossiiskoi Federatsii, 11/1994

⁹ Izvestija 4.6.94

3 Inflaation hidastuminen neljännesvuoden positiivisin saavutus rahataloudessa

Vuonna 1993 korkeimmillaan yli 25 % kuukausittainen inflaatiouauhti saatiin vuoden 1994 alussa putoamaan nopeasti alle kymmenen prosentin. Vielä tammikuussa inflaatio oli yli 20 %, mutta laski heti helmikuussa alle 10 %:iin. Kesäkuussa inflaatio oli alle 5 % (kuvio 1). Entisen finanssiministeri Boris Fjodorovin lausunnot siitä, että alhainen inflaatio vuoden 1994 alkukuukausina oli edellisen hallituksen tiukan finanssipolitiikan seurausta menettivät merkityksensä viimeistään kevään loppupuolella inflaation pysyessä yhäkin venäläisittäin alhaisella tasolla. Valtion maksamatta jättämien palkkojen osuutta hidastuneeseen inflaatioon on vaikea arvioida, koska tarkkoja tietoja rästien suuruudesta ja niiden maksuaikataulusta ei ole. Maanviljelijöille kevään kylvöihin myönnetyt luotot nostivat hintoja ilmeisesti jo huhtikuussa.

Kuvio 1. Kuluttajahintojen muutosvauhti ensimmäisellä vuosipuoliskolla 1994
- %-muutos edellisestä kuukaudesta

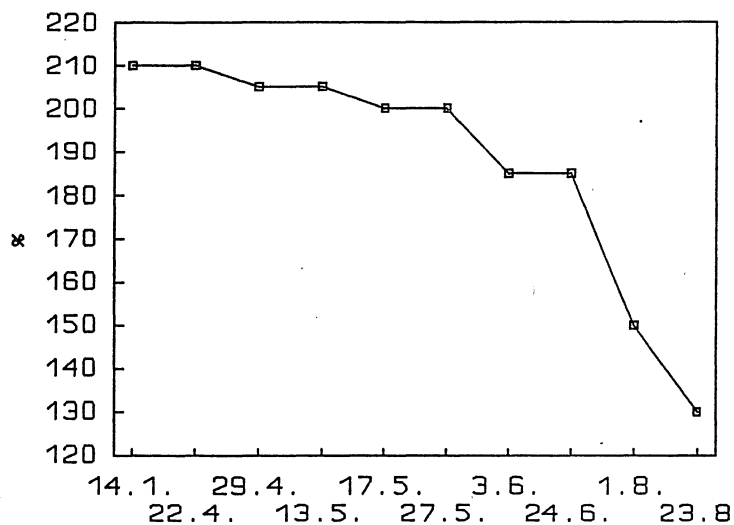

Venäjän Kansainväliselle valuuttarahastolle lupaama inflaatiotavoite on 7 - 9 % kuukaudessa vuoden loppuun mennessä. Tavoitteeseen päästiin ensi kertaa jo maaliskuussa. Alkuvuodesta keskusteltiin yleisesti siitä, voitaisiinko tavoitetaso säilyttää vuoden loppuun saakka. Venäjän hallituksen alaisen talousuudistuskeskuksen havaintojen mukaan rahan määrän (M2) muutokset ovat heijastuneet vastaavina inflaation muutoksina noin neljän kuukauden viiveellä. Varatalousministeri Sergei Vasiljev ennustaa tämän perusteella Venäjän kuukausi-inflaation nousevan 12 %:iin syyskuuhun mennessä. Tammikuussa 1994 M2 kasvoi 5 %, helmikuussa 5.7 % ja maaliskuussa 15.9 %, mikä antaisi Vasiljevin mukaan

aiheen uskoa inflaation kiihtymiseen. Entinen talousministeri Jegor Gaidar ei sen sijaan usko inflaation nousevan kovin jyrkästi, mikäli hallitus pystyy säilyttämään nykyisen linjansa talouspolitiikassa.

Inflaatiovauhdin hidastumisen seurauksena keskuspankki on kuluneen neljännesvuoden aikana useaan otteeseen laskenut diskonttokorkoaan. Vuoden 1993 lokakuussa keskuspankki nosti diskonttokoron 180 %:sta 210 %:iin, mutta on kuluneen vuosineljänneksen aikana laskenut sen vähitellen 155 %:iin¹⁰ (kuvio 2.). Inflaation hidastumisen lisäksi diskonttokoron alentamiseen vaikutti markkina-korkojen laskeminen selvästi diskonttokorkoa alhaisemmiksi. Nimelliskorot ovat laskeneet vuoden 1994 alusta, mutta reaalikorot ovat säilyneet positiivisina.

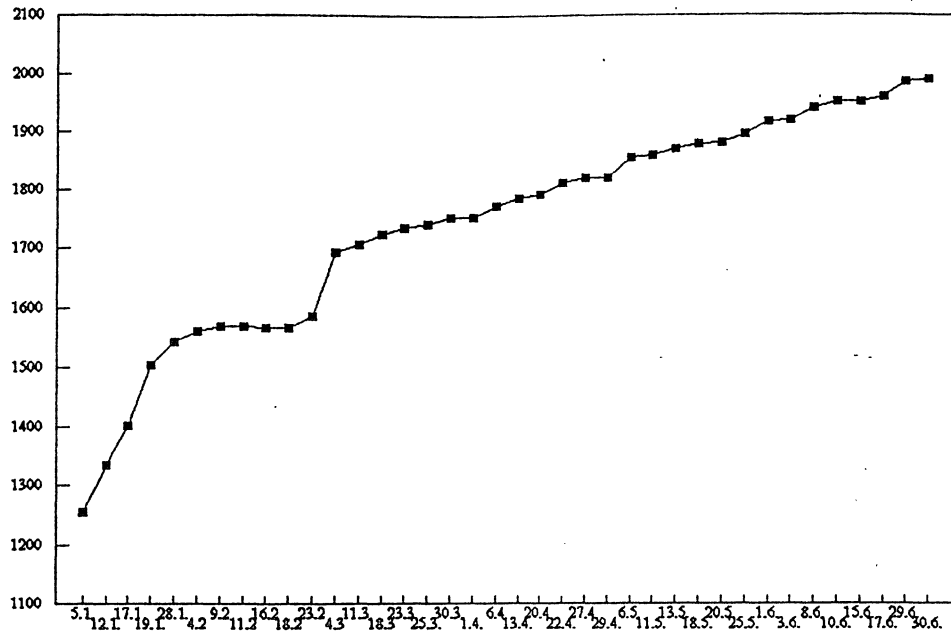
Kuvio 2. Venäjän keskuspankin diskonttokorko vuoden 1994 1. puoliskolla

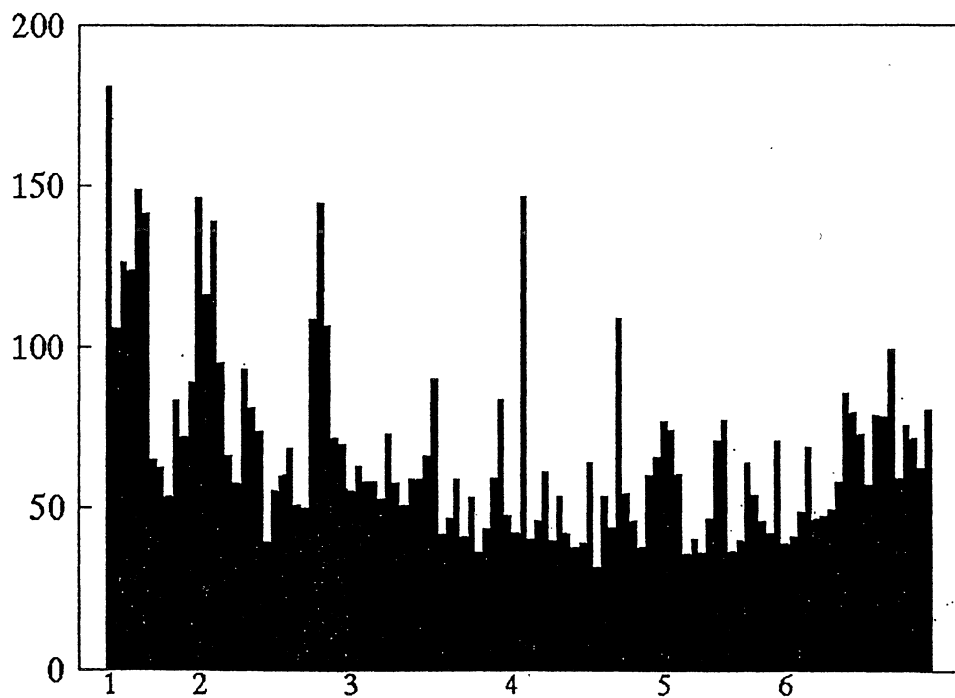
Ruplan kurssi on kuluvan vuoden aikana tasaisesti heikentynyt. Tammikuun alussa yhdellä dollarilla sai noin 1300 ruplaa. Kesäkuun lopulla kurssi oli yli 2000 ruplaa/dollari (kuvio 3.). Moskovan valuuttapörssin vaihto on reagoanut herkästi yksittäisiin talousuutisiin, mikä on aiheuttanut ruplamääräisen pörssivaihdon huomattavia vaihteluita. Koko vuoden ajan vaihto on kuitenkin pysynyt lähes 50 miljardissa ruplassa. Tammikuun alussa, jolloin muutokset Venäjän hallituksen kokoonpanossa lisäsivät epäilyjä talousuudistuksen hidastumisesta, valuuttapörssin vaihto nousi yli 150 miljardiin ruplaan (kuvio 4).

¹⁰ 30.6.94 alkaen. Elokuun alusta diskonttokorkoa alennettiin edelleen 130 %:iin.

Kuvio 3. Dollarin ruplakurssi ensimmäisellä vuosipuoliskolla 1994

Kuvio 4. Moskovan valuuttapörssin nettovaihto (mrd ruplaa)

4 Teollisuustuotannon lasku jatkunut tasaisena - tilastojen luotettavuus kuitenkin epäselvä

Hallituksen hyväksymässä "talouskehitystä ensimmäisellä vuosipuoliskolla 1994 ja lähitulevaisuudessa"¹¹ käsittelevässä asetuksessa alkuvuoden tärkeimmiksi saavutuksiksi todetaan inflaation alenemisen ohella mm. markkinatalouden elementtien vahvistuminen¹², yksityistämisen edistyminen ja budjettivajeen supistuminen. Toisaalta hallituksen oli jälleen todettava, ettei teollisuustuotannon laskua oltu saatu pysäyttämään eikä investointeja kääntymään nousuun. Yritysten välisten maksurästien ongelma on edelleen ratkaisematta¹³. Vuoden 1994 ensimmäisellä puoliskolla teollisuustuotanto laski Venäjän tilastokomitean tietojen mukaan 26 % ja BKT 17 % verrattuna vuoden 1993 vastaavaan ajankohtaan. Tuotanto on pudonnut puoleen vuoden 1991 tasosta.¹⁴

Palveluiden osuus BKT:sta on noussut vuoden 1990 33 %:sta 51 %:iin vuoden 1994 ensimmäisellä puoliskolla. Teollisuusaloista tuotanto on supistunut vuoden 1993 ensimmäiseen puoliskoon verrattuna eniten kevyessä teollisuudessa, koneenrakennuksessa ja metallinjalostuksessa sekä kemian ja petrokemian teollisuudessa. Sähköntuotannossa, värimetallurgiassa ja öljyteollisuudessa tuotanto on laskenut vähiten (taulukko 1.). Taulukossa 2. tarkastellaan 406 tärkeimmäksi luokitellun tuotteen¹⁵ tuotantoa vuoden 1994 ensimmäisellä puoliskolla edellisvuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna. Valtaosaa näistä tuotteista tuotettiin tarkasteluajanjaksolla yli 30 % vähemmän kuin vuosi sitten.

¹¹ Kts. esim. Rossiiskaja Gazeta 3.8.94

¹² Mm. ei-valtiollisen sektorin osuus nousi 52 %:sta vuonna 1993 58 %:iin vuoden 1994 puolivälissä.

¹³ Heinäkuun alussa maksurästejä arvioitiin olevan yhteensä 112 000 miljardia ruplaa, josta noin puolet on yritysten välisiä velkoja.

¹⁴ Venäjän tilastokomitean raportin mukaan palveluiden osuus BKT:sta on Saksassa 60 - 63 %, Ranskassa 57 - 58 % ja Meksikossa 62 %.

¹⁵ Tilastokomitean tiedoissa (Economika i zhizn 35/94) ei käy selvästi ilmi, miten ko. tuotteet on valittu.

Taulukko 1.

Teollisuustuotanto vuoden 1994 ensimmäisellä puoliskolla
teollisuusaloittain

	tuotanto- volyymi verrattuna v. 1993 vastaavaan ajankohtaan	tuotannon rakenne (% vuoden 1992 hinnoissa)		
		1990	1993, 1/2 v.	1994, 1/2 v.
<i>yhteensä,</i>	74	100	100	100
- josta kaivannaisteollisuus	86	15.5	19.6	22.7
- jalostus	69.7	84.5	80.4	77.3
<i>toimialoittain:</i>				
sähköenergia	93	5.0	8.6	9.5
öljyteollisuus	86	16.0	19.2	21.9
musta metallurgia	76	7.9	8.2	8.0
värimetallurgia	87	9.5	6.8	8.8
kemian ja petrokemian teollisuus	65	8.5	8.4	7.8
koneenrakennus ja metallinjalostus	58	20.1	20.4	15.4
metsäteollisuus, puunjalostus sekä paperi- ja selluloosateollisuus	67	4.6	5.0	4.5
rakennustarviketeollisuus	68	3.1	2.3	2.3
kevyt teollisuus	56	8.4	8.1	7.3
elintarviketeollisuus	76	10.2	8.0	7.4
muut	-	6.7	5.0	7.1

Taulukko 2.

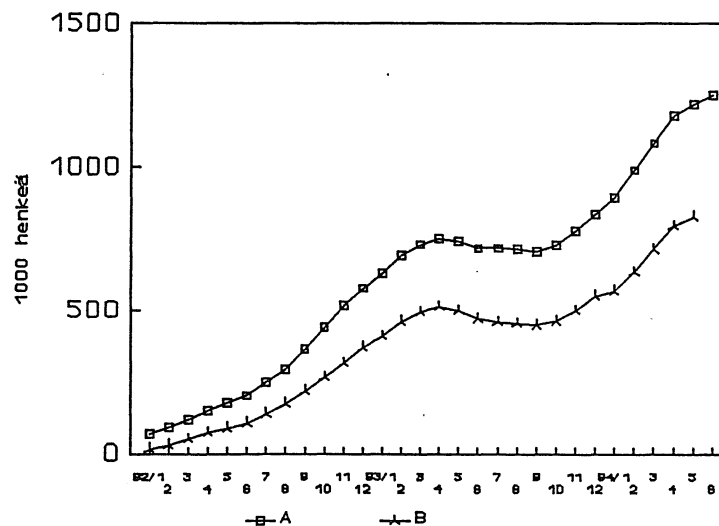
Tärkeimpien tuotteiden tuotannon volyymimuutos vuoden 1994 ensimmäisellä puoliskolla
- verrattuna vuoden 1993 vastaavaan ajankohtaan

	tuotteita kpl	%
tuotannon lasku alle 10 %	24	6
10 - 20 %	50	12
20 - 30 %	49	12
yli 30 %	263	65
tuotannon lisäys yli 100 %	14	3.5
ei tuotantoa	6	1.5
yhteensä	406	100

Virallisten tilastojen mukaan teollisuustuotannon lasku ei ole johtanut työttömyyden nopeaan kasvuun (kuvio 5). Kesäkuukausina virallinen työttömyysaste aleni, mutta piilotyöttömyyden arvioitiin samalla kasvaneen. Venäjän työvoimaviraston mukaan virallisesti työttömiksi rekisteröityjä (ns. virallisen työttömän statuksen omaavia työnhakijoita) oli heinäkuussa 1,2 miljoonaa, mikä vastaa alle 2 % työttömyysastetta. Työttömistä 70 % on naisia ja nuoria.

Kuvio 5.

Virallisesti työttömiksi rekisteröidyt työnhakijat ja työttömyyskorvausta saavat työnhakijat

- A Työttömiksi rekisteröidyt työnhakijat
B Työttömyyskorvausta saavat työnhakijat

Venäläisten asiantuntijoiden mukaan viralliset tilastot eivät kuitenkaan kuvaa todellista tilannetta. Yritykset aliraportoivat tuotantaan viranomaisille verojen kiertämiseksi. Lisäksi valtionsektorin kustannuksella osuuttaan kasvattanut yksityinen sektori on teollisuustuotantoa kuvaavissa virallisissa tilastoissa vajavaisesti edustettuna. Viralliset työttömyystilastot puolestaan eivät sisällä tietoja mm. niistä työttömistä, jotka säilyvät yritysten kirjoilla näiden tarjoamien monien sosiaalietujen vuoksi. Työttömien rekisteröitymistä virallisesti työttömiksi eivät kannusta myöskään alhaiset työttömyyskorvaukset, työvoimatoimistojen vähyys sekä työvoimatoimistoihin ilmoitettavien vapaiden työpaikkojen alhainen määrä.¹⁶

Investointien useita vuosia jatkunut supistuminen on johtanut useilla aloilla tuotantokapasiteetin rapautumiseen ja vaikeuttaa tuotannon kääntämistä kasvuun lyhyellä aikavälillä. Vuonna 1990 alkanut investointien lasku oli erityisen nopeaa vuonna 1992, jolloin hintojen vapauttamisen seurauksena yritysten kysyntä siirtyi investointien sijaan välttämättömien päivittäisten raaka-ainetarpeiden tyydyttämiseen. Vuonna 1993 investointitavaroiden kysyntä supistui edelleen, mutta vastasi suunnilleen tuotannon laskua. Finanssipolitiikan kiristymisen kuluva vuoden ensimmäisellä puoliskolla on edesauttanut investointien supistumista. Kolme neljänestä teollisuusaloittaisista investoinneista keskittyy kolmelle sektorille - energiateollisuuteen, maatalouteen ja liikenteeseen.¹⁷ Kts. taulukot 3. ja 4.

Hallituksen asetuksessa teollisuustuotannon kasvattamisen edellytyksinä pidetään mm. maksurästiongelman ratkaisemista, tehottomien yritysten uudelleenprofilointia sekä yrityksiin kohdistuvan vero- ja luottopolitiikan uudistuksia. Voitto- ja arvonlisäveron osuutta pyritään supistamaan samalla, kun omaisuusveroa ja luonnonvarojen käyttömaksuja lisätään. Yritysten suorasta tukemisesta siirrytään takaisinmaksettavien luottojen käyttöön. Yksityisiä ja ulkomaisia investointeja pyritään lisäämään.

Taulukko 3. Investoinnit, %-muutos edellisvuodesta

	1990	1991	1992	1993	1994; 1/2v.
Investoinnit yhteensä, joista	+0.1	-15	-40	-16	-27
tuotannollinen sektori	-1	-18	-44	-23	-37
ei-tuotannollinen sektori	+1	-9	-30	-3	-10

Lähde: Kommersant 25/94

¹⁶ Izvestija 19.7.94

¹⁷ Kommersant 25/94

Taulukko 4.

Tuotannollisten investointien jakauma vuoden 1994 alkupuoliskolla

	Investoinnit (mrd ruplaa)	Osuus kokonais- investoinneista (%)
Tuotannolliset investoinnit, <i>joista</i>	19.6	100
- polttoaineet ja energia	9.0	45.9
- metallurgia	1.3	6.6
- koneenrakennus	2.0	10.2
- kemian- ja metsäteollisuus	0.5	2.6
- rakentaminen	0.5	2.6
- kuljetukset ja tietoliikenne	2.2	11.2
- maatalous, elintarvikkeet	3.5	17.8
- muut	0.6	3.1

Lähde: Kommersant 25/94

Väestön reaalisaastöjen kasvun uskotaan vähitellen lisäävän investointeja¹⁸. Toistaiseksi väestö on investoinut etupäässä asuntoihin. Asuinrakentamisen osuus kaikista pääomainvestoinneista kasvoi jo vuonna 1993 lähes nelinkertaiseksi vuoteen 1992 verrattuna. Kuluvan vuoden ensimmäisellä puoliskolla kasvu on edelleen jatkunut. Erityisen voimakkaasti on kasvanut myös valuuttaostoihin ja arvopapereihin käytetty osuus rahatuloista. Vuonna 1992 osuus oli runsaat 5 % rahatuloista, kun se vuoden 1994 ensimmäisellä puoliskolla oli noussut yli 19 %:iin.

¹⁸ Myös vuonna 1991 säästämisaste oli korkea, mutta säästäminen oli luonteeltaan tavarapolasta johtuvaa pakkosäästämistä.

5 Vuoden 1994 budjetti hyväksyttiin Venäjän parlamentissa

Vielä toukokuussa vuoden 1994 budjetin käsittely oli pahasti kesken. Tuolloin käsittelyn arvioitiin pitkittyvän ja johtavan edellisvuoden kaltaisiin viivytyksiin, joiden seurauksena budjetti saatiin hyväksytyä vasta muutamia viikkoja ennen vuoden loppua. Jo kesäkuun lopulla parlamentin molemmat kamarit pääsivät kuitenkin yksimielisyyteen vuoden 1994 budjetista. Hylättyään esitetyn budjetiversion kolmesti parlamentin alahuone, duuma, hyväksyi sen täsmälleen aiemmin hylkäämässään muodossa kesäkuun lopulla. Lähes samanaikaisesti ylähuone, federaationeuvosto, hyväksyi budjetin selvällä ääntenemmistöllä, vaikka sen edustajat olivat muutamia viikkoja aikaisemmin ilmoittaneet budjetin tarvitsevan vielä suuria muutoksia tullakseen hyväksytyksi. Budjetin hyväksymistä edesauttoi Napolissa heinäkuun alussa pidetty G7- maiden huippukokous, jonka alkamiseen mennessä budjetin haluttiin olevan vahvistettu.

Ennen nopeasti saavutettua kompromissia kiivaimmat keskustelut käytiin puolustusbudjetista, jonka olennaista lisäämistä kannatettiin etenkin federaationeuvostossa. Vahvistetussa budjetissa puolustussektori sai lisävaroja alkuperäiseen budjettiehdotukseen verrattuna, mutta jäi selvästi vaatimuksestaan. Budjetin mukaan puolustusmenoihin varataan 40 000 miljardia ruplaa, mikä on yli 20 % budjetin menoista. Budjetin alijäämä on noin 70 000 miljardia ruplaa eli noin 10 %:ia BKT:sta (tulot 124 500 mrd, menot 194 500 mrd ruplaa). Tämä ylittää Kansainvälisen valuuttarahaston kanssa sovitun alijäämätavoitteen, joka on runsaat 7 % BKT:sta.

Vuoden 1994 budjetin hyväksymisen jälkeen parlamentti aloitti välittömästi ensi vuoden budjetin valmistelun. Vuoden 1994 budjettiraamit jäivät kuitenkin asiantuntijoiden mukaan epärealistisiksi, minkä seurauksena Venäjän arvioidaan jäävän kauaksi vuoden 1994 budjettitavoitteista. Ensimmäisellä vuosipuoliskolla budjetin tulot olivat selvästi ennakoitua alhaisemmat mm. yritysten maksamatta jättämien verojen ja arvioitua hitaamman inflaatiovahdin vuoksi. Toisella vuosipuoliskolla tilannetta kärjistää menojen keskittyminen loppuvuodelle. Mikäli menoja ei saada karsittua tuloja vastaaviksi, joudutaan valuuttarahaston kanssa sovitusta vajatavoitteesta edelleen tinkimään. Syksyksi ennakoitujen neuvottelujen vuoksi vuoden 1995 talousohjelmasta valuuttarahaston kanssa saattavat tämän seurauksena vaikeutua.¹⁹

Loppukesällä Venäjän duuma hyväksyi lain vuoden 1995 budjetista. Lain mukaan budjetin käsittelyä pyritään nopeuttamaan määrittelemällä tarkat aikarajat budjetin eri käsittelyvaiheille. Budjetin on oltava hyväksytty ennen vuoden 1995 alkua. Ensi kertaa myös budjetin ulkopuolisten rahastojen on esitettävä tulo- ja menoarvionsa duumalle.

¹⁹ Financial Times 26.6.94, 23.6.94; Reuter 24.6.94, Rossiiskie vesti 25.6.94, Segodnja 25.6.94, Kommersant daily 25.6.94

6 Useita yhteistyösopimuksia kansainvälisten järjestöjen kanssa allekirjoitettiin

Toisen vuosineljänneksen aikana allekirjoitettiin useita merkittäviä ulkomaantaloutta koskevia yhteistyösopimuksia. Venäjän ja EU:n välistä yhteistyösopimusta valmisteltiin kuukausia kestäneissä neuvotteluissa. Kesäkuun lopulla presidentti Jeltsin allekirjoitti sopimuksen, jossa yhteistyön tavoitteeksi asetetaan vapaa-kauppasopimus. Eurooppalaisten pankkien kohtelusta Venäjällä päästiin ratkaisuun, jonka mukaan säädökset ulkomaisten pankkien toiminnan rajoittamisesta poistetaan vuoteen 1996 mennessä. Jo toimiluvan saaneet viisi EU-maiden liikepankkia saavat jatkaa toimintaansa niille myönnetyn luvan mukaisesti. Venäjä saa sopimuksen mukaan rajoittaa tuontiaan EU-maista ja säilyttää korkeat tuontitullit. EU sen sijaan purkaa kiintiöt Venäjän tuonnistaan joitakin poikkeuksia lukuunottamatta. Sopimuksessa on turvalauseke markkinahäiriöitä vastaan. Muutamaa viikkoa ennen sopimuksen allekirjoittamista EU solmi vastaavan sopimuksen myös Ukrainan kanssa. Neuvottelut entisten IVY-maiden kanssa jatkuvat.

Venäjän ja OECD:n kesäkuussa hyväksytty yhteistyösopimus oikeuttaa Venäjän osallistumaan OECD:ssa käytäviin keskusteluihin ja saamaan järjestöltä teknistä apua. Järjestössä suhtaudutaan myönteisesti myös Venäjän täysjäsenyyteen, joskaan sitä ei pidetä ajankohtaisena vielä muutamaan vuoteen. Venäjän ulkoministeri Andrei Kozyrevin mukaan yhteistyösopimus edistää Venäjän pyrkimystä liittyä mm. johtavista teollisuusmaista koostuvaan G7-ryhmään.

NATO:n rauhankumppanuutta koskevan perussopimuksen yhteydessä allekirjoitettiin yhteistyöasiakirja, joka ottaa Venäjän suurvalta-aseman huomioon. Asiakirjassa Venäjää käsitellään myös ydinasemahtina. Perussopimus ja siihen liitetty yhteistyöasiakirja luovat perustan tarkemmille neuvotteluille yhteistyömuodoista ja edistävät samalla taloudellista yhteistyötä NATO-maiden kanssa.²⁰

²⁰ Idäntalouksien viikot 19, 20, 23, 25, 26/94